

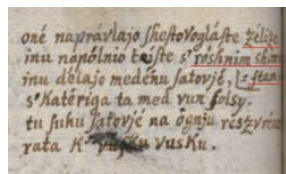
Čebelarska dediščina Hipolita Novomeškega (1667–1722)

V članku lahko preberemo, kako je bil Hipolit Novomeški pri prevajanju različnih besedil postavljen pred izzive iskanja in oblikovanja primernih strokovnih izrazov za številna strokovna področja. S svojimi prevodi je pomembno vplival tudi na čebelarsko izrazoslovje.

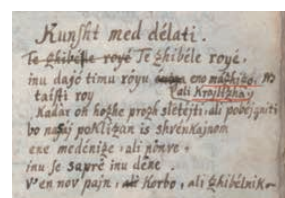
dr. Simon Atelšek, ZRC SAZU; Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

Lani je minilo 300 let od smrti kapucinskega duhovnika, slovaropisca in jezikoslovca Hipolita Novomeškega, ki je pomemben tudi za našo čebelarsko zgodovino. Prav njemu namreč pripisujemo zapis prvega čebelarskega besedila v slovenskem jeziku. Sicer je že pred njim o čebelah in čebelarstvu v naših krajih pisal Valvazor v svojem delu *Slava Vojvodine Kranjske*, a je šlo za besedilo v nemščini. Tako velja za najstarejše čebelarsko besedilo v slovenskem jeziku kratek odlomek iz dela *Svet v slikah*, ki ga je Hipolit pred letom 1712 prevedel v slovenščino in je tako kot njegov latinsko-nemško-slovenski slovar ostal v rokopisu. Avtor izvirnika z naslovom *Orbis pictus* je J. A. Komensky (1592–1670), ki je bil češki teolog in pedagog ter po katerem so tudi v Sloveniji poimenovane tri ulice, in sicer v Ljubljani, Mariboru in Kranju. Delo, ki je izšlo leta 1658 v Nürnbergu, je zasnovano kot šolska enciklopedija, ki v kratkih oštevilčenih odstavkih predstavi osnovne pojme tako s področja naravoslovja kot družboslovja in je prvotno izšlo v latinskem in nemškem jeziku, pozneje pa je bilo prevedeno še v več drugih evropskih jezikov. Čebele so omenjene v razdelku 24, nekoliko več podatkov pa je v razdelku 47 z naslovom *Kunšt med delati*, ki obsega 13 vrstic. Vsebino odlomka lahko v grobem povzamemo v treh točkah, in sicer: 1. roju se prepreči pobeg z ropotom; 2. novovseljeni roj gradi šestkotne voščene celice, v katere prinaša medičino; 3. vosek se pridobiva s kuhanjem satovja.

Hipolit je bil pri prevajanju tako široko zastavljenega dela med drugim tudi pred izzivom iskanja in oblikovanja primernih strokovnih izrazov za številna strokovna področja. Za področje čebelarstva lahko ugotovimo, da je uporabil že uveljavljene čebelarske izraze, ki so bili prvič zapisani že v dobi reformacije v 16. stoletju in so ostali nespremenjeni vse do danes, npr. *med*, čebela, roj, vosek, satovje. Poleg teh pa v tem kratkem odlomku najdemo tudi takšne, ki so se kasneje z razvojem spremenili ali pa tudi povsem umaknili iz rabe. Med slednje lahko uvrstimo izraza *kralič* in *mačica* (slika 1), ki označujeta matico, in zvezo *rožni žonft* (slika 2), s katero avtor označuje medičino. Zveza *rožni žonft* je v čebelarskem pomenu izpričana že v *Kastelec-Vorenčevem slovarju*, medtem ko je izraza *kralič* in *mačica* v čebelarskem pomenu verjetno prvi zapisal prav Hipolit. Podobno je tudi izraz *celica* (Slika 2) v tem delu verjetno prvič naveden v čebelarskem pomenu, ki označuje osnovni gradnik sata, v katerem se razvija zalega in čebele skladiščijo med in cvetni prah. Pred tem je namreč *celica* v slovenščini izpričana le v pomenu 'majhna sobica', ki ga najdemo npr. v *Slovarju jezika Janeza Svetokriškega*.

8.–13. vrstica najstarejšega čebelarskega besedila v slovenskem jeziku (47. poglavje dela *Svet v slikah*, v digitalni različici na str. 1096). Vir: dLib

1.–7. vrstica najstarejšega čebelarskega besedila v slovenskem jeziku (47. poglavje dela *Svet v slikah*, v digitalni različici na str. 1095). Vir: dLib

Čeprav gre za kratko besedilo, je pomembno tudi z vidika čebelarskega izrazja, saj so v njem prvič zapisani nekateri čebelarski izrazi in tako predstavlja dragocen dokument za raziskave osnovnega čebelarskega izrazja v obdobju pred Glavarjem in Goličnikom.

Za konec še to. Ker smo že v zvezi s Komenskim omenjali poimenovanja ulic pri nas, naj dodamo, da v Sloveniji (še) ni po Hipolitu poimenovana nobena ulica, trg ali cesta. Glede na pomen njegovega dela, ki je torej segalo tudi na področje čebelarstva, bi si to gotovo zaslužil. ●

Viri:

Hipolit Novomeški (1711–1712): *Dictionarium trilingue ex tribus nobilissimis Europae linguis compositum in anteriori parte latino-germanico-sclavonicum in posteriori parte germanico-sclavonico-latinum*. Vir: dLib: <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UZIRC8O2>>

Snoj, M. (2006): *Slovar jezika Janeza Svetokriškega*. Ljubljana: Založba ZRC ZRC SAZU. <<http://www.fran.si/139/slovar-jezika-janeza-svetokriškega>>

Stabej, J. (1997): *Slovensko–latinski slovar po Matija Kastelec – Gregor Vorenc DICTIONARIUM LATINO–CARNIOLICVM (1680–1710)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Stanonik, M. (1993): Čebela – žlahtna spremljevalka slovenske kulture. *Slovenski čebelar*, 95/9, str. 239–244.